

Мастацкая рэпрэзентацыя асабліва значных з’яў жыцця (інфармацыйная тэхналагізацыя, штучны інтэлект, экалагічнае мысленне, міжнародныя грамадскія праблемы, асэнсаванне навуковых адкрыццяў, зварот да гісторыі з дапамогай новых ведаў і інш.) у беларускай і замежнай літаратурах пачатку XXI ст. вызначаецца тыпалагічнай блізкасцю, аднак мае і нацыянальную спецыфіку.

Ю. У. Раманчук

ЭНАНТЫЯСЕМІЯ ПРЫСТАЎКІ АБ- (АБА-) У СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Энантыясемія можа праявіцца ў мове на этапе словаўтварэння. У асноўным у беларускай мове энантыясемічнымі з’яўляюцца дзеясловы і ўтвораныя ад іх назоўнікі з прыстаўкамі *а-*, *аб-* (*аба-*), *ад-*, *вы-*, *да-*, *з-*, *за-*, *на*, *па-*, *пера-*, *раз-*(*рас-*), *с-*, *у-*, якія здольны выказваць супрацьлеглыя або проціпастаўленыя значэнні.

У энантыясемічных дзеясловах з прыстаўкай *аб-* (*аба-*) рэалізуюцца 3 групы апазіцый.

Асноўную групу складаюць дзеясловы, у якіх з дапамогай прыстаўкі *аб-* (*аба-*) першаснае і другаснае значэнні проціпастаўлены па семам ‘дзеянне міма ці вакол аб’екта’ – ‘дзеянне з поўным ахопам аб’екта’. Гэтыя значэнні актуалізуюцца, галоўным чынам, пры спалучэнні прыстаўкі з дзеясловамі перамяшчэння *бегчы*, *ісці*, *везці*, *весці*, *ехаць*, *ляцець*, *несці*, *каціць*, *плысці*, *скакаць* і т.п. Пры гэтым першае значэнне энантыёнімаў можа быць выказана з дапамогай паказальнікаў *вакол*, *кругом*, *з усіх бакоў*, *збоч*, а другое – з дапамогай займеннікаў *увесь*, *усе* ў адпаведных формах.

Прыкладамі служаць лексемы *абабегчы* ‘бегучы, абмінуць’ (*абабегчы вакол дома*) – ‘бегаючы, пабываць у многіх месцах’ (*абабегчы ўсіх суседзяў*); *абвесці* ‘правесці вакол або міма’ (*абвесці вакол возера*) – ‘водзячы каго-небудзь, пабываць у многіх месцах’ (*абвесці дзяцей па ўсіх музеях*); *аб’ехаць* ‘праехаць збоку, абмінуць’ (*аб’ехаць балота*) – ‘ездзячы, пабываць у многіх месцах’ (*аб’ехаць паўсвету*); *абнесці* ‘падыходзячы да кожнага, пачаставаць’ (*абнесці гасцей прысмакамі*) – ‘частуючы, прапусціць каго-небудзь’ (*абнесці чаркай*) і інш.

Прадстаўленыя прыклады дэманструюць апазіцыю значэнняў прэфіксальных дзеясловаў ‘ажыццявіць дзеянне, накіраванае міма ці вакол аб’екта’ – ‘ажыццявіць дзеянне, накіраванае на ахоп многіх / ўсіх аб’ектаў або на ахоп усёй паверхні аб’екта’.

Да другой групы належаць дзеясловы, проціпастаўленыя па семам ‘выдаленне з паверхні’ – ‘даданне на паверхню’: *абабіць* ‘удараючы, прымусіць адпасці, адчысціць, атрэсці’ (*абабіць попел з папяросы*) – ‘прыбіць, пакрыўшы, абцягнуўшы чым-небудзь’ (*абабіць дэрмацінам*); *абвеяць* ‘абарваць, абтрэсці’ (*вецер абвеяў лісце*) – ‘абсыпаць’ (*падарожнага*

абвеяла снегам); *абсыпацца* ‘абваліцца, разваліцца, апасці’ (лісце *абсыпалася* з дрэў) – ‘пакрыцца мноствам чаго-небудзь’ (неба *абсыпалася* зоркамі) і інш.

Прыведзеныя прыклады рэалізуюць апазіцыю значэнняў дзеясловаў ‘ажыццявіць дзеянне, накіраванае на выдаленне чаго-небудзь з паверхні’ – «’ажыццявіць дзеянне, накіраванае на даданне чаго-небудзь на паверхню’.

У трэцюю групу можна ўключыць дзеясловы, у якіх прыстаўка *аб-* (*аба*) мае проціпастаўленне па семам ‘**станоўчы вынік**’ – ‘**адмоўны вынік**’: *аблажыць* ‘упрыгожваючы, пакрыць паверхню чаго-небудзь чым-небудзь; абліцаваць’ (*аблажыць кафляй*) – ‘груба аблаяць’ (*аблажыць моцным словам*); *абнасіцца* ‘знасіць, прывесці да непрыгоднасці ўсё адзенне, увесць абутак’ (*абнасіцца за гады вучобы*) – ‘зрабіцца зручным, звычайным у выніку нашэння’ (*боты абнасіліся, не ціснуць*); *абрабіць* ‘апрацаваць, дагледзець, прывесці ў парадак’ (*абрабіць каштоўны камень*) – ‘запэцкаць’ (*абрабіць кашулю*) і інш.

У дадзеных выпадках прэфікс *аб-* (*аба-*) надае дзеясловам значэнні ‘ажыццявіць дзеянне са станоўчым / стваральным вынікам’ – ‘ажыццявіць дзеянне з адмоўным / разбуральным вынікам’.

Аднак тут энантыясемія прыстаўкі звязана не толькі з семай выніковасці дзеяння, але і з семай ацэнкі. Напрыклад, *абгавырыць пытанне* можна трактаваць як ‘абмеркаваць праблему і знайсці рашэнне, вызначыць далейшы напрамак дзеянняў’, што прыводзіць да ўзнікнення станоўчай ацэнкі. А словазлучэнне *ўсіх у вёсцы абгаварыла*, якое разумеецца як ‘нанесла шкоду рэпутацыі, выказаўшыся негатыўна пра ўсіх’, аб’екту наносіцца урон, з прычыны чаго ўзнікае сема адмоўнай ацэнкі.

Такім чынам, энантыямарфема *аб-* (*аба-*) выказвае антанімічныя значэнні, звязаныя з накіраванасцю дзеяння, з выніковасцю дзеяння і з ацэнкай дзеяння.

А. А. Салавей

ПРАБЛЕМА СУАДНОСІН ПАНЯЦЦЯЎ ІСЦІНАСЦІ І ВЕРАГОДНАСЦІ: ЛІНГВІСТЫЧНЫ АСПЕКТ

У навуковай літаратуры верагоднасць часта разглядаецца як сінонім ісцінасці. Аднак дэтальны аналіз дадзеных паняццяў ілюструе антаганістычнасць іх карэляцыі. Верагоднасць трактуецца ў слоўніках як форма існавання ісціны, абгрунтаваная якім-небудзь спосабам (эксперыментам, лагічным доказам); абгрунтаванасць, доказнасць, бяспрэчнасць ведання; суджэнне, у якім выражаецца абгрунтаванае веданне; веданне, ісцінасць якога ўстаноўлена; перакананне, заснаванае на веданні, пры выключэнні сумнення. Верагоднасць можа быць суб’ектыўнай (у веры), аб’ектыўнай (у навуцы), непасрэднай (пры ўласным успрыманні), лагічнай (праз мысленне).